

НАРОДНО ЛЕЧЕЊЕ У МИЛЕШЕВСКОМ КРАЈУ

Др Волођа Ђуковић

ЗЦ Ужице, ОЈ Дом здравља Пријепоље

FOLK REMEDY IN MILESHEVA DISTRICT

Volodja Djukovic

Summary

In Mileseva district, as well as in the other parts of our country, folk remedy has been practiced for centuries by an established protocol and has always accompanied the official medicine. Situation is somewhat similar today, even though modern medicine greatly prevails. Therefore the following methods of medical treatment are practiced: animistic, magical, derive from experience, religious, herbal treatment, and of course the methods of modern medicine which has thrived especially during the XIX century.

Thanks to the abundance of flora in Mileseva district, folk remedy has been generally oriented to using natural substances from the close environment: food, local herbs...

There is also a present orientation for invasive techniques of self-taught practitioners, religious methods like prayers, pilgrimages to holy places (monastery Kumanica near Prijepolje) as well as bizarre, but popular methods of psychological-magical effect...

Establishing connection between medical diagnostics and the folk remedy in this area is traditionally inefficient. We can conclude that folk remedy today represents an unsystematic and colorful praxis which can be translated to systematic state only when cleaned of its flaws, dangers and superstitions. That is why folk remedy needs to be studied and practiced by educated experts and professionals for potential integration in the system of health care, which implies cooperation of therapists of classical and traditional medicine.

Key words: folk remedy, herbal treatment, religious methods of healing ...

Увод

Манастир Милешева, један од најстаријих центара српске духовности, налази се у руралном делу општине Пријепоље. Термин – Милешев-

ски крај подразумева шири простор око манастира Милешева и ван граница општине Пријеполје па се у том смислу и наводи у овом раду.

У Милешевском крају, као и у осталим деловима наше земље, народно лечење се вековима одвијало према устаљеном протоколу и било је стални пратилац званичне медицине. Ситуација је у нечему и данас слична мада савремена медицина ипак суверено преовлађује. Тако се практикују следећи начини лечења: анимистички, магијски, религијски, искуствени, лечење биљем и наравно, методе модерне научне медицине која је доживела свој успон нарочито у 19. веку.

Анимистички начини лечења:

Датирају још из паганских времена а задржали су се и до данас. Углавном се састоје од једноставних ритуалних поступака који се сматрају превентивним против болести или било којег зла у ширем смислу а који углавном немају никакву логичну узрочно-последичну везу са својом наменом.

– Бајање чине једноставни поступци праћени изговарањем кратких реченица за које се сматра да штите од болести или зла (да зло не чује; повуци се за уво; куцни три пут о дрво; помери се с места...)

– Врачањем се баве посебно надарене особе, углавном жене, за које се верује да могу довести до излечења (успостављањем непосредног контакта, путем предмета, фотографије, телефоном, путем ТВ-медија ...тако што ће уклонити „зле чини“ и дати савет шта треба учинити да болест нестане).

– Гатање чине симболички поступци за отклањање болести (камен, употребљен за место убода, вратити тачно на своје место како би бол нестао и све се вратило у првобитно стање; новчић-нагаз оставити на путу како би болест прешла на налазача, прокључалу воду са хлебом оставити да испари преко ноћи чиме се уклања и узрок болести).

– Ношење заштитних предмета, амајлија – (новорођенчету или малом детету црвени конац се веже око ручног зглоба против урока; бели лук се ставља испод јастука детета или болешљиве особе; огрлице, ланчићи са привеском, разни предмети носе се као заштита против болести и зла).

Занимљиво је да су се ови најстарији и најпримитивнији поступци задржали до данашњих дана мада је још у 12. веку и Свети Сава указивао на њихово штетно дејство и строго забранио примену надрилекарства, бајања, врачања, гатања и бављења магијом у медицинској пракси.

Магијски начини лечења:

Састоје се од неколико посебних ритуалних поступака који су у народу познати као савијање струне и саљевање страве. Намена им је раз-

личита, за терапију депресије, анксиозности, психосоматских болести, стања акутног страха...

Савијање струне – Овај термин подразумева неколико поступака који се примењују углавном за отклањање или ублажавање стомачних тегоба (спуштен желудац, диспепсије, гастралгије, губитак апетита...):

Везивање појаса. Усукана приручна тканина (пешкир, салвета...), спирално се намота у кружни диск који се стави на пупак. Широки појасом се добро стегне цео стомак, чиме се постиже посебан притисак у пределу пупка, и остави тако неколико сати.

Увртање пупка. Кришка кромпира са неколико забодених и упаљених шибица стави се на пупак. Поклопи се посудом (чашом, лончетом, мањом шерпом...) која се затим притисне на стомак и кружним покретима окреће око пупка правећи наборе околне коже.

Масирање руку. Шаке се појединачно масирају у једној тачки, између палца и кажипрста, а затим се изводи снажна масажа дуж подлактица у правцу венског крвотока.

Саљевање страве. Веома популаран поступак међу сеоским живљем али и у урбаној средини, наводно и веома делотворан. Користи се у терапији анксиозних стања, фобија, стања стреса, акутног страха... Болесник седи покривен тканином преко главе. Након неколико кружних покрета изнад болесника, кашика са мањим комадом чврстог олова се ставља у ватру (на жар). Након што олово постане течност, оно се одмах сипа у посуду са хладном водом изазивајући бурну реакцију, праћену ефектним звуком и издвајањем облака паре. Из посуде се извади охлађено олово које поприми необичне облике који делују сугестивно на третирану особу. Поступак се понавља три пута а на крају се болесник посипа коришћеном водом. Добијени облици олова асоцирају болесника на узрок његовог обољења чиме се у већини случајева, наводно, постиже и излечење.

Религијски начини лечења:

Милешевски крај углавном насељава становништво православне и исламске вероисповести које у циљу превентивног деловања и лечења примењује молитве и посете оближњим или удаљеним светим местима или манастирима.

Молитве за оздрављење представљају традиционални религијски поступак обраћања Богу, свецима или другим узвишеним бићима из духовног света за помоћ у излечењу конкретне болести, одржању општег здравља, отклањању физичког бола или душевне патње (психосоматских обољења, неуроза, фобија, стреса...) пре, током или након примене терапије или третмана званичне медицине.

Молитве за православне вернике

Примењиване су још у 13. веку у болници Свети дух при манастиру Студеница. Обављају се у цркви или поред болесникове постеље:

- Молитва за болесника
- Молитва за болесно дете
- Молитва за духовну обнову
- Молитва за умно оболелог човека
- Молитва када се здравствено стање погоршава
- Молитва пред операцију
- Молитва пред смрт
- Молитва против напада ђавола

Оквирни садржај молитве је следећи: „ ... молимо Те Боже наш, милошћу својом посети болесног слугу Твог, опрости му сваки грех, вољни и невољни... пошаљи са неба лековиту силу Твоју, косни се тела, обустави грозницу, умири болове и сваку прикривену немоћ, буди лекар слуге Твог..., подигни га са одра болести и постеље патњи читава и здрава... Јер је Твоје да нас милујеш и спасаваш, Боже наш, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.“

Молитве (дове) за вернике ислама:

Обављају се над водом, медом, урмама, маслиновим уљем, над болесником:

- Дове за оздрављење
- Дове против разних болести психолошке природе
- Дове против поремећаја пажње и заборавности
- Дове против разних телесних болова, неправилног и убрзаног рада срца, гушења, опште малаксалости...
- Дове против урока
- Дове против злих сихирбаза
- Дове против шејтанских сугестија и присуства (присилних мисли и гласова...)

Посебан облик молитве представљају дове у виду записа за амајлије („хоџин запис“)

Посете светим местима представљају веома популаран обичај, чин ходочашћа али и својеврстан начин лечења за религиозно становништво Милешевског краја.

Вилина вода, у руралном делу Пријепоља, једно је од места за које се верује да првенствено лечи обољења ока.

Савина вода, у Савиној пећини, недалеко од манастира Милешева, у ствари је познати извор за који се верује да има разна лековита својства.

Манастир Куманица, код Пријепоља (територијално припада општини Сјеница) вековима је познато свето место које посећују како православно тако и верници ислама у веровању у излечење од разних болести.

Из истих разлога становништво овог краја посећује и *Острог* у Црној Гори.

Искусвени начини лечења:

Представљају посебне поступке лечења који су утемељени на дугогодишњој примени претходника са мање или више осведоченим успешним резултатима.

- „Прштење“ крајника - је поступак ручног притискања, гњечења увећаног аденоидног ткива детета оболелог од понављаних ангина или тонзилофарингитиса у циљу одстрањивања гнојних наслага и боље проhodности ваздушног пута;

- Подизање врата/непца - сличан поступак са сличним ефектом, углавном за побољшање апетита код деце;

- Посипање крајника нишадором - агресиван поступак у циљу лечења ангине;

- Вађење „бадљи“ из ока - чупање ураслих трепавица;

- Лечење конјуктивитиса млеком дојиље - првенствено новорођенчади али и одраслих;

- Дезинфекција и санирање рана (посекотина, огуљотина, убудних рана...) ракијом;

- Обарање температуре ракијом комовицом, кукурузним брашном, сенфом...

- Лечење реуме ожаривањем зглобова копривом;

- Лечење астме козјим и кобиљим млеком;

- Лечење упале плућа увијањем у јагњећу кожу;

- Лечење убоја и контузионих повреда увијањем у јагњећу кожу;

- Разбијање камена сушеним кокошијим желуцима;

- Привијање мелема мање или више познатих травара;

- Ублажавање бола у грлу праћеног кашљем - карамелисаним шећером са водом или млеком („карамелица“);

- Намештање костију (укоченост и бол у кичми, уганућа, преломи...)

- веома популарна пракса којом се баве појединци са или без породичне традиције у циљу лечења или рехабилитације као мануелни терапеути масери, кiroprактичари...

Народне искуствене методе[§]

- *Купање новорођенчета начином „вода наниже - дете наввише“* - Израз није настао на бази сујеверја већ промовише систем купања који превентивно обезбеђује боље напредовање детета. Постоји уверење да су деца

купана у бањицама чешће болесна, са температуром а деца купана преко руке, здравија, боље напредују. Купањем деце водом из кадице чешће долази до упале мокраћних канала (нарочито женске деце која још у првој години слабије напредују) због присуства у води већег броја бактерија које су у директном додиру са спољашњим мокраћним каналом детета.

- *Употреба пелена „не по за сунцу“* – Пелене остављене након заласка сунца су обично влажне, са већим садржајем прашице и разних алергена који током ноћи иритирају кожу детета...

- *Санација фурункула пчелињим воском* – Загрејани пчелињи восак се обавије крпом, поставља на фурункуле који се након сазревања и отварања појединачно чисте и перу.

- *Терапија пролива кичицом, (љубичастом) кантаријом* – Сасушен цвет и лист се оставе 10-15 минута у претходно прокључалој води након чега се добије чај веома горког укуса. Користе се једна до три ракијске чаше у току дана, што је обично довољно за санирање пролива.

- *Терапија „жућенице“ (неонаталне жутице)* – Новорођенче се постави крај већег прозора на сунчаној страни, стакла обојеног у љубичасту боју. Такође, посебна тканина, попут газе, мешањем црвене и плаве обоји се „плавкасто, у боју зреле трешње“ и рашири изнад новорођенчета које је изложено сунчевој светлости.

- *Обарање температуре хладним киселим млеком* – Обично се узме једна ока хладног киселог млеко (1 ока = око 1,3 кг) и дода мало воде да не буде густо – дете наизменично пије и повраћа.

- *Обарање температуре облогама од кромпира* – Припреме се што веће полутке „живог“ кромпира којима се обложе ноге до колена (са кором окренутом према споља) и обавију лаганим платном.

- *За побољшање апетита и крвне слике* – Користи се следећи рецепт: Добро умућено јаје + 2 кашике меда (дуго мешати) + 1 исцеђен лимун: сваки дан по 1 кашика после доручка или ручка током једног до два месеца.

- *Терапија хроничног синуситиса* – Састоји се од инхалације над „вареником“ (врућим млеком) до појаве сукрвице након чега следи инхалација босокомом. Инхалација се врши у седећем, усправном (не у погнутом) положају при чему се топао ваздух увлачи а избегава активно избацавање садржаја под притиском.

- *Терапија „бубина“ (цревних паразита) куваном ражи (одвар и зрна)*

- *Терапија трбобоље“ (болова у стомаку) и болести дебелог црева свежим љутим паприкама*

- *Терапија астме јастучићима испуњеним облањаним боровим–лучевим одресцима*

Лечење биљем:

Као и у осталим крајевима наше земље лечење биљем вероватно представља најбољи пример наше аутентичне домаће традиционалне

медицине. Вероватно и због тога што се делимично заснива и на темељима средњовековне званичне медицине о чему сведоче и први писани документи са упутствима о употреби биљака у лечењу (фитотерапији) у нас: манастирски кодекси: Ходошки (14. век) и Хиландарски (14. и 16. век)

Захваљујући богатој флори Милешевског краја народно лечење у пракси је углавном оријентисано на коришћење у исхрани, превентиви и лечењу природних материја из блиског окружења: хране, лековитог биља и приправака. Неколико примера најбоље илуструју широки спектар коришћења у свакодневном животу становништва овог краја:

- Бели лук (*Allium sativum*) – за појачање имунитета, за регулацију високог крвног притиска, санацију брадавица, упале уха.

- Бели слез, шлез (*Althaea officinalis*) – против упорног сувог кашља...

- Боквица питома/женска/широколисна (*Plantago major*) – за брзу санацију фурункула и мањих загнојених рана.

- Жалфија, кадуља (*Salvia officinalis*) – за хигијену и дезинфекцију усне дупље, против упорног кашља, бронхитиса.

- Коприва, жарига, жара (*Urtica dioica*) – за терапију реуме, малокрвности.

- Босиљак, босиок, босиље, фаслицан, маслицан (*Ocimum basilicum*) – за инхалације код упале синуса.

- Нана дивља, метвица (*Mentha piperita*) – против стомачних тегоба.

- Мајчина душица, тамјаника (*Thymus Serpyllum*) – користи се као седатив, против кашља, болова у стомаку.

- Хајдучка трава, хајдучица, спориш, костријет, столисник (*Achillea millefolium*) – за санацију и брзо зарашћивање инфицираних рана, посетина, убоја, повреда праћених спољашњим крварењем и повишеном температуром.

- Кантарион, госпина трава, богородичина трава (*Hypericum perforatum*) – за брже зарашћивање рана, за санацију и ублажавање болова код упале хемороида, улцерозног колитиса, за ублажавање и лечење опекотина.

- Кантарија мушка, кичица права, горка китица (*Centaureum umbellatum*) – ефикасан антидијароик.

- Камилица (*Matricaria Chamomilla*) – као благи дезинфицијенс код повреда слузокоже, за санацију конјуктивитиса, као благи седатив.

- Росопас, руса трава, жута трава, жути росопас (*Chelidonium Maius*) – ефикасно средство против брадавица.

- Чуваркућа (*Sempervivum tectorum*) – у пракси се користи као универзални лек за разне болести.

- Орах (*Juglans regia*) – за болести штитне жлезде (ораховача), за побољшање потенције (са медом).

- Бундева (*Cucurbita pepo*) – семе бундве се користи у терапији паразитарних обољења.

- Дуња (*Cydonia Oblonga*) – плод се користи као антидијароик.
- Ружа (*Rosa Centifolia*) – сок од ружиног цвета користи се као благи седатив.
- Трешња (*Prunus Avium*) – чај од петељки ефикасан је диуретик.
- Шљива (*Prunus domestica*) – суве шљиве су популарно и ефикасно средство против опстипације.
- Бор (бели), чам, лучевина (*Pinus silvestris*) – Чај од борових иглица у терапији астме.
- Трава ива, дубачац (*Teucrium montanum*) – („Травка Ива – од мртва прави жива“) користи се за разне болести.
- Матичњак, пчелиња трава (*Melissa officinalis*) – користи се у лечењу разних болести.
- Зова (*Sambucus nigra*) – чај или сок се користе као диуретик.
- Одољен, мацина трава (*Valeriana Officinalis*) – чај се користи као седатив.
- Ува, медвеђе грожђе (*Arctostaphilos uva ursi*) – увин чај је добро познати диуретик.
- Дрен, дрењак, дрењина (*Cornus mas*) – користи се као антидијароик, средство за јачање организма.
- Јабука оскоруша (*Sorbus domestica*) – помоћно средство у терапији дијабетеса.
- Гљива пухара (*Langermania gigantea*) – ефикасно средство за заустављање крварења, зарашћивање рана.

Лечење применом научне медицине:

Последњих деценија постигнут је видан напредак у свим сегментима здравствене заштите становништва Милешевског краја што је довело до побољшања социо-епидемиолошких услова становања, унапређења хигијенских навика, промоције здравог начина живота, боље обавештености и свести о значају здравља путем средстава јавног информисања, медија, кроз превентивни рад саветовалишта, институцију изабраног лекара, програмске акције (мајчино млеко најбоља храна, школа без дроге...)... (У оквиру здравственог центра Ужице у општини Пријепоље постоји Општа болница и Дом здравља са две здравствене станице и неколико сеоских амбуланти).

Међутим, још увек постоји недовољна обавештеност о резистенцији на лекове (нерационално коришћење антибиотика по свом нахођењу), контраиндикацијама за употребу неких лекова (алергије на лекове, салицилати код пацијената са улкусом...), начину употребе лекова (орална употреба ампуларних лекова, новалгетол, стрептомицин...)...

Закључак

Народно лечење у Милешевском крају представља једну методолошки несистематизовану и шаролику праксу која се може превести у системско стање само ако се отклоне њени недостаци, опасности и неукости. Зато је потребно њено студиозно проучавање и практиковање од стране образованих стручњака и професионалаца ради потенцијалне интеграције у систем здравствене заштите који подразумева сарадњу терапеута класичне и традиционалне медицине. У том смислу, на примеру Милешевског краја, овај рад представља скроман допринос упознавању са народним лечењем као недовољно истраженим ресурсом наше традиционалне медицине.

Литература

1. Костић С. Народно лечење у Старом Влаху. Гласник Етнографског музеја у Београду, 1999;
2. Аранитовић Д., Благојевић Н. Болести и народно лечење у селима пријепољског краја, Милешевски записи, бр. 1, Пријепоље 1995;.
3. Туцаков Ј. Лечење биљем, Рад, Београд, 1984;
4. Стефановић Караџић В. Српски рјечник (1852), Нолит, Београд, 1977;
5. Пелагић В. Пелагићев народни учитељ (1879), Рi-press, Пирот, 2007;

